

Η Θεσμική Παιδαγωγική

Εύη Γάτου, ΠΕ05¹

Johann Heinrich Pestalozzi . Η εικόνα είναι σα να λέει «Τι νόημα έχει να δαμάζεις το σώμα, όταν ούτως ή άλλως το πνεύμα ταξιδεύει;»

¹ Οι σημειώσεις αυτές βασίζονται σε έντυπο υλικό αναρτημένο στο δίκτυο του ICEM και σε διάφορες προφορικές εισηγήσεις και συζητήσεις με τους Pierre Laffitte, Olivier Francomme και Παυλίνα Νικολοπούλου. Τους ευχαριστώ όλους από καρδιάς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η Θεσμική Παιδαγωγική	3
Τι είναι και τι δεν είναι Παιδαγωγική;	3
Ο ορισμός της Θεσμικής Παιδαγωγικής	4
Το τρίποδο της Θεσμικής Παιδαγωγικής	6
Το τρίγωνο των εργαλείων της Θεσμικής Παιδαγωγικής	6
Σχεδιάγραμμα: Οργάνωση Συμβουλίου Φρενέ / Θεσμικής Παιδαγωγικής	7

Η Θεσμική Παιδαγωγική

Είναι ενδιαφέρον πως ο Fernand Oury και οι εκπαιδευτικοί συνεργάτες του κατέληξαν στην ονομασία «Θεσμική Παιδαγωγική» για να δηλώσουν την παιδαγωγική μεθοδολογία τους, σε αντίστιξη με τον Célestin Freinet που ονόμαζε το κίνημά του «Μοντέρνο Σχολείο» (école moderne).

Αυτή η επιλογή που οδηγεί τον Oury να τοποθετεί στο επίκεντρο της ηθικής του, θα λέγαμε, και όχι απλά της μεθοδολογίας του, την Παιδαγωγική νομιμοποιεί το ερώτημά μας «Τι είναι Παιδαγωγική?».

Τι είναι και τι δεν είναι Παιδαγωγική²;

- Ετυμ. Παις (παιδ-ός) +άγω, καθοδήγηση και εποπτεία του παιδιού για να φτάσει σε ένα σκοπό. Κατ' επέκταση η Παιδαγωγική είναι η επιστήμη που πραγματεύεται τους σκοπούς, τις αρχές και τις μεθόδους της αγωγής.
- Δεν είναι μία τεχνική «επικοινωνίας».
- Δεν είναι ένας ιδεολογικός λόγος πάνω στην εκπαίδευση (φιλοσοφικός, κοινωνιολογικός, ψυχολογικός, δημοσιογραφικός...). Δεν είναι δηλαδή μία μεταγλώσσα που διαμεσολαβεί και διερμηνεύει τα επιτεύγματα της παιδαγωγικής πράξης.
- Η Παιδαγωγική δεν είναι διδακτική. Δεν αφορά δηλαδή μεθόδους ή πρακτικές διδασκαλίας που αφορούν το γνωστικό αντικείμενο, αλλά την ίδια την ουσία της αγωγής.
- Η Παιδαγωγική μελετά και αναλύει τα μοντέλα του εκπαιδευτικού εγχειρήματος γύρω από τρεις άξονες: 1) τον αξιακό άξονα, που μελετά τις αξίες που μεταδίδει το εκπαιδευτικό σύστημα, 2) τον πραξικό άξονα, που μελετά τα εργαλεία δράσης της παιδαγωγικής πράξης και 3) τον επιστημονικό άξονα, που εξετάζει το φαινόμενο της αγωγής.
- Η Παιδαγωγική καθοδηγεί το θεσμό της εκπαίδευσης και εστιάζει στα υποκείμενα της τάξης, παιδί και δάσκαλο. Είναι αμφίδρομη και δυναμική.
- Η Παιδαγωγική γεννήθηκε τον αιώνα που ο ίδιος ονόμασε τον εαυτό του παιδαγωγικό, δηλαδή στον αιώνα του διαφωτισμού. Ως επιστήμη της νεωτερικότητας έχει στόχο της να αντιστέκεται και να καταργεί τους αποκλεισμούς.
- Η Παιδαγωγική δομείται γύρω από τις αρχές της «ελευθερίας» και «εκπαιδευσιμότητας», αρχή που εισήγαγαν στη μοντέρνα παιδαγωγική προσωπικότητες όπως ο Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) και ο γιατρός Jean Marc Gaspard Itard (1774-1838) που δούλεψε με κωφάλαλους.

² Για τις αρχές της παιδαγωγικής και για πολλά άλλα σχετικά ζητήματα βλ. Philippe Meirieu <https://www.meirieu.com/>

- Η Παιδαγωγική αποπειράται να ισορροπήσει ανάμεσα σε δύο –μερικές φορές αντιθετικές- βασικές παραδοχές:
 - Κάθε υποκείμενο μπορεί και έχει δικαίωμα να μάθει και να μεγαλώσει.
 - Κανείς δεν μπορεί να εμποδίσει οποιονδήποτε από το δικαίωμά του να μάθει και να μεγαλώσει.
- Η Παιδαγωγική δημιουργεί εργαλεία και διαμεσολαβήσεις που θα επιτρέψουν σε κάθε υποκείμενο να ασκεί και να αναπτύσσει την ελευθερία του να μαθαίνει με τρόπον ώστε να ζει ελεύθερο από μοιρολατρίες και χειραγώγηση.

Ο ορισμός της Θεσμικής Παιδαγωγικής

Σε ιστορικό επίπεδο, η Θεσμική Παιδαγωγική είναι μία παιδαγωγική που εστιάζει πολιτικά στο καθημερινό, μία Παιδαγωγική μεταβατική, ενδιάμεση, ανάμεσα στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την παγκοσμιοποίηση, τη φιλελευθεροποίηση και τον τεχνοκρατισμό. Είναι μία βαθιά ανθρωπιστική Παιδαγωγική που εμφορείται από τα διδάγματα των ανθρωπιστικών επιστημών.

Ο παιδαγωγός Fernand Oury και η ψυχολόγος-ψυχαναλύτρια Aida Vasquez που από κοινού έχουν γράψει δύο από τα βασικότερα θεωρητικά βιβλία για τη Θεσμική Παιδαγωγική την ορίζουν ως ακολούθως:

«Η Θεσμική Παιδαγωγική είναι ένα σύνολο τεχνικών, τρόπων οργάνωσης, μεθόδων εργασίας και εσωτερικών θεσμών, που γεννιούνται μέσα από την «πράξι³» σε μία ενεργή τάξη. Η Θεσμική Παιδαγωγική βάζει τα παιδιά και τους ενήλικες σε νέες, πολύμορφες καταστάσεις που απαιτούν από τον καθένα προσωπική δέσμευση, πρωτοβουλία, δράση και συνέπεια. Μέσα σε μία τάξη οι αγχωτικές, ως επί το πλείστον, καταστάσεις, όπως η πραγματική εργασία, οι περιορισμοί χρόνου και οι περιορισμοί εξουσίας, καταλήγουν όπως είναι φυσικό σε διαμάχες, οι οποίες εάν δεν λυθούν, καθιστούν αδύνατη αφενός την κοινή δραστηριότητα, αλλά και τη συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων.»

Άρα λοιπόν η Θεσμική Παιδαγωγική αφορά «τεχνικές», «τρόπο οργάνωσης», «μεθόδους εργασίας» και «εσωτερικούς θεσμούς» της τάξης που προκύπτουν μέσα από την «πράξι» μίας ενεργητικής ομάδας-τάξης, δηλαδή μιας ομάδας-τάξης που κινείται και αναλαμβάνει πρωτοβουλίες. Τα εργαλεία και οι θεσμοί επιτρέπουν στα μέλη της ομάδας να ξεπερνούν τις διαφορές τους, να επεξεργάζονται τα συναισθήματα και τις σχέσεις τους και μέσα από τις διαδικασίες αυτές να μεγαλώνουν. Η έννοια του «μεγαλώνω» στη Θεσμική Παιδαγωγική είναι πολύ συγκεκριμένη και σημαίνει «γίνομαι πιο μεγάλος από τους φόβους μου», «ξεπερνάω τους φόβους μου».

³ Επιλέγω τη γραφή «πράξις» για να διατηρηθεί μία αναλογία με τον όρο praxis που χρησιμοποιεί η γαλλική, αλλά και αγγλοσαξονική βιβλιογραφία.

Η εργαλειοθήκη των τεχνικών Freinet αποτέλεσε το σκελετό και την υποδομή για εκπαιδευτικούς και φροντιστές της υγείας⁴ με τον όρο «τεχνικές ζωής». Μιλάμε για ψυχιάτρους όπως οι François Tosquelles και Horace Torrubia, οι οποίοι μαζί με τους γιατρούς Bonnaffé, Balvet, Chaurand, Daumezon, Koechlin στο Ίδρυμα του Saint Alban μοιράζονται κοινές πεποιθήσεις: «Το ατομικό και το κοινωνικό είναι στενά συνδεδεμένα, το περιβάλλον εκπαιδεύει, θεραπεύει ή καταστρέφει, η ασθένεια ανήκει στα άτομα αλλά και στην ίδια τη συλλογικότητα ή το Ίδρυμα/Θεσμό. Δεν χρησιμεύει σε τίποτα να φροντίζουμε το άτομο, εάν δεν φροντίζουμε τις ομάδες, τη συλλογικότητα και το Ίδρυμα/Θεσμό.»

Με την ομάδα του Saint Alban θα συνδεθεί ο αδελφός του Fernand Oury, Jean Oury ο οποίος μέσα από τις τεχνικές ζωής Freinet θα επηρεάσει τη σκέψη και την παιδαγωγική πρακτική του αδελφού του.

Η θεσμική ψυχοθεραπεία και η θεσμική παιδαγωγική εγγράφονται ολοκληρωτικά σε αυτές τις τεχνικές ζωής à la Freinet, που καθιστούν μία ομάδα κοινωνία, και καθιστούν αυτή την κοινωνία μέσο ψυχικής θεραπείας ή προφύλαξης.

«Οι τεχνικές Freinet, δεν υπήρχαν πριν τον Freinet, λέει ο Oury. Αυτό που ο Freinet ανακάλυψε είναι κάτι απλό, έκανε την τάξη έναν κοινωνικό χώρο. Εκεί διδάσκουμε και μαθαίνουμε όπως ζούμε: με τρόπο φυσικό.»

Το μοντέλο του Freinet προσάρμοσε ο Oury στις ανάγκες του πληθυσμού των υποβαθμισμένων προαστίων του Παρισιού, προτείνοντας ένα εναλλακτικό μοντέλο σχολείου μακριά από το σχολείο-στρατόπεδο. Οι εφαρμοστές της Θεσμικής Παιδαγωγικής προέρχονται από ομάδες πραξικών-ερευνητών και ερευνητών-πραξικών του Κινήματος Freinet.

Πεπεισμένος ότι κάθε παιδί είναι διαφορετικό, με διαφορετικές ανάγκες και ικανότητες, αλλά και διαφορετική προσωπική ιστορία, ο Oury σχεδιάζει έναν τρόπο οργάνωσης για τους μαθητές του με στόχο να επιτρέψει στον καθένα να μεγαλώνει με το ρυθμό του, μέσα σε μία αναγκαστικά ετερογενή τάξη. Ορίζει εργαλεία και δίνει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αποφασίσουν για τους κανόνες της ζωής της τάξης και του σχολείου.

Σύμφωνα με τον ορισμό του, στην τάξη δεν υπάρχουν προβλήματα πειθαρχίας, αλλά προβλήματα οργάνωσης. Για να μπορέσουν οι μαθητές να εισαγάγουν το νόμο που θα τους επιτρέψει να μεγαλώνουν και να μαθαίνουν, η Θεσμική Παιδαγωγική βάζει σε λειτουργία εσωτερικούς κοινωνικούς θεσμούς, δηλαδή διαμεσολαβήσεις που θα τους επιτρέψουν να κρατήσουν σε απόσταση τα συναισθήματα.

Η τάξη γίνεται μία πραγματική μικρή κοινωνία, όπου για να ζήσεις ελεύθερα απαιτούνται κανόνες. Ο τρόπος με τον οποίο οι νόμοι καθορίζονται συλλογικά, αποδομεί την παραδοσιακή δυαδική σχέση δάσκαλου/μαθητή και την αναδομεί μέσα σε ένα πεδίο θεσμικό και εκπαιδευτικό με γενικευμένες ανταλλαγές μέσα στην ομάδα-τάξη.

⁴ Με τον όρο φροντιστές υγείας αναφερόμαστε σε όλο το νοσηλευτικό και ιατρικό προσωπικό που περιβάλλει τους ασθενείς των ψυχιατρικών ιδρυμάτων.

Το τρίποδο της Θεσμικής Παιδαγωγικής

Η θεσμική παιδαγωγική βασίζεται σε ένα τρίποδο. Πρώτον, στο σχολικό υλισμό, δηλαδή τις τεχνικές Freinet. Οι τεχνικές Freinet είναι βασικές. Αν ακούσετε για μία Θεσμική Παιδαγωγική που δεν μιλάει για τεχνικές Freinet και βάζει πρώτα την ψυχανάλυση, λέει ο Pierre Laffitte, να ξέρετε ότι πρόκειται για μια παιδαγωγική πανεπιστημιακού, ακαδημαϊκής προέλευσης. Δεύτερο, είναι το ασυνείδητο δηλ. η υποδοχή της ενικότητας του υποκειμένου. Τρίτο είναι το φαινόμενο της ομάδας, δηλ. τα αποτελέσματα, οι εκδηλώσεις της ομάδας που εμφανίζονται μέσα στις εργασίες σε μικρές ομάδες. Ένα προοδευτικά εξελισσόμενο φαινόμενο συζήτησης και ομιλίας. Άρα λοιπόν το τρίποδο είναι το ακόλουθο:

1. Υλισμός της τάξης
2. Ασυνείδητο
3. Ομάδα-τάξη

Ο ΥΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

Οι αναφορές στο μαρξισμό και στο Μακαρένκο είναι σαφείς. Η παιδαγωγική του Fernand Oury είναι μία υλιστική παιδαγωγική υπό την έννοια ότι ο μαθητής ιδιοποιούμενος ένα συγκεκριμένο εργαλείο παραγωγής (π.χ. τυπογραφείο) ελέγχει το προϊόν της εργασίας του και συμμετέχει στην κοινωνική οργάνωση της παραγωγής του.

Η ΟΜΑΔΑ-ΤΑΞΗ

Μέσα στην ομάδα-τάξη δημιουργούνται δυναμικά φαινόμενα που δεν αποτελούν απλά το άθροισμα των ατόμων που αποτελούν την ομάδα. Φαινόμενα ηγεσίας, ανάληψη εξουσίας, υποταγή, αποδιοπομπαίος τράγος, επίθεση, συσχετισμοί δυνάμεων... φαινόμενα που δημιουργούν υποομάδες και μπορεί είτε να έχουν ευεργετικά αποτελέσματα είτε να δημιουργούν συγκρούσεις.

ΤΟ ΑΣΥΝΕΙΔΗΤΟ

Το ασυνείδητο υπάρχει μέσα στο πλαίσιο της ομάδας και μέσα στην τάξη, και εκδηλώνεται μέσα από συμπτώματα όπως οι συγκρούσεις, οι διαταραχές της συμπεριφοράς, η επιθετικότητα ή οι αναστολές. Η ΘΠ επαναπροσδιορίζει τη συνεργατική τάξη κάτω από ένα φροϋδικό πρίσμα ως χώρο ανταλλαγών και συναντήσεων που γεννά φαινόμενα μεταβίβασης και ταυτότητας. Πρέπει κανείς να λάβει υπόψη το ασυνείδητο για να μην καταστεί βλαπτικός. Το ασυνείδητο θέτει το ζήτημα της θέσης του υποκειμένου και της επιθυμίας.

Το τρίγωνο των εργαλείων της Θεσμικής Παιδαγωγικής

Στα εργαλεία της Θεσμικής Παιδαγωγικής θα βρούμε το τρίγωνο Συμβούλιο, Ζώνες /Διπλώματα και Δουλειές/Νομίσματα, με κορυφαία στιγμή της δημοκρατίας της τάξης το Συμβούλιο.

Σχεδιάγραμμα: Οργάνωση Συμβουλίου Φρενέ / Θεσμικής Παιδαγωγικής

Πληροφορίες	Προτάσεις	Παράπονα/Κριτικές	Ευχαριστίες	Επιβραβεύσεις
Αντικειμενικές πληροφορίες, π.χ. θα έρθουν από τη διεύθυνση να εγκαταστήσουν ένα προβολικό σύστημα και πρέπει να έχουμε ελεύθερα τα θρανία. Οι υπεύθυνοι θρανίων αναλαμβάνουν δράση.	Η τάξη να κάνει ένα μπαζάρ στο καρναβάλι για να μαζέψει χρήματα για μία επίσκεψη στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας.	Ψ: Ο Χ μου έκανε αυτό. Χ: απολογείται Μάρτυρες του γεγονότος: καταθέτουν την άποψή τους. Ο χρόνος των παραπόνων πρέπει να είναι περιορισμένος χρόνος (π.χ. 5 λεπτά). Όσα παράπονα δεν εκτεθούν στο παρόν Συμβούλιο μεταφέρονται κατά προτεραιότητα στο επόμενο. Χρήση τελετουργικών λέξεων «Κουβαδάκι! Πάμε παρακάτω!» Αντί για τιμωρία πρέπει να υπάρχει μία κύρωση με θετικό πρόσημο ή ακόμα καλύτερα ένα πρόστιμο στο νόμισμα της τάξης.		

Μετεωρολογικό δελτίο: Ήλιος, συννεφιά, καταιγίδα... (καταγραφή του συναισθήματος)

Ο Fernand Oury άνοιξε το πεδίο μιας παιδαγωγικής σε ευάλωτες και εύθραυστες συνθήκες, όπως αυτές της σημερινής παγκοσμιοποίησης, εξού και ο επίκαιρος χαρακτήρας της.

Όπως λέει ο Jacques Rαin, ακαδημαϊκός και σύντροφος των αναζητήσεων του Oury «Η θεσμική παιδαγωγική μόλις ξεκίνησε».